

Fig. 1. Bromme. Ydre, set fra Nordøst.

M. M. 1914

B R O M M E K I R K E

ALSTED HERRED

Kirken er fra 1574 *Anneks* til Munke-Bjærgby¹. Den nævnes i Roskildebispens Jordebog o. 1370 under Merløse Herred og havde en halv Plovs Land og svarede 1 Mark². 1687 fik Landsdommer paa Sjælland Andreas von Engeberg kgl. Skøde paa Jus patronatus til Kirken³, og senere gik den over til Hovedgaarden i Sognet, Ødemark, hvortil den endnu hører. Til Kirken er knyttet Sagnet om, at Grundvolden oprindelig var lagt et andet Sted, men den maatte flyttes⁴ til det nuværende udenfor Byen, fordi en Kæmpe kastede Sten efter Kirken⁵; Alterbægeret skal være taget fra de Underjordiske⁶.

Kirken ligger højt og ensomt paa en til alle Sider skraanende Bakke o. 1/2 km syd for Bromme By. Kirkegaarden hegnes i Vest ud mod Vejen af en nyere, hvidtet Kampestensmur, iøvrigt af Kampestensdiger. Adgangen er fra Vest gennem en Port og to tilhørende Sidelaager, dannet af fire firsidede Piller uden Buer.

Bygningen bestaar af romansk Skib, Kor og Apsis, gotisk Sydkapel, Vesttaarn og Vaabenhus foran Norddøren.

Den romanske Kirke, der er helt bevaret, er opført af smaa *Marksten*, lagt i uregelmæssig gennemførte Skifter; kun paa Hjørnerne er glathugne Kvadre. Skibets romanske Murhøjde er o. 4,20 m over Terrænet. Baade udvendig og indvendig spores det sædvanlige grove, jævne Pudslag udenpaa Murene, men

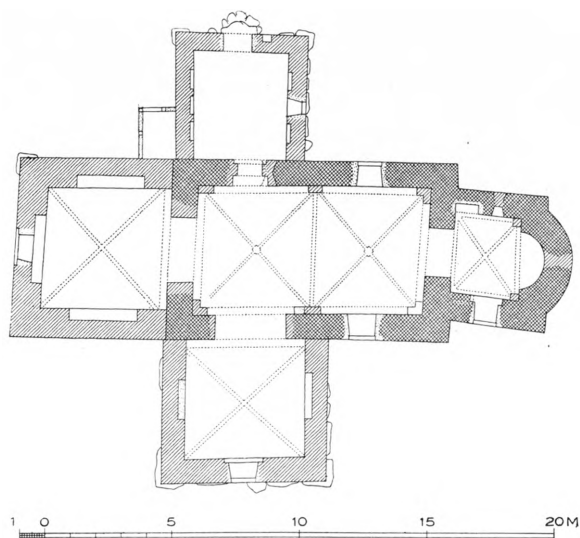
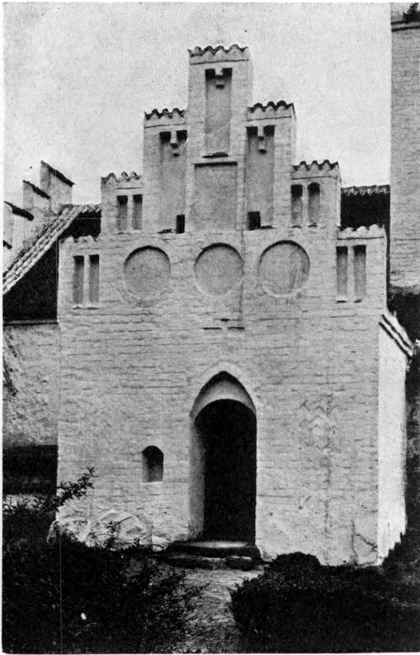

Fig. 2. Bromme. Plan. 1:300. Maalt af C. G. Schultz 1931.

ingen Kvaderfuger. Den gamle Norddør er ommuret med Munkesten i sengotisk Tid; Syddøren er helt forsvundet i Bueaabningen til Sydkapellet. I Korrundingen er et oprindeligt, men nu tilmuret, kreds rundt Vindue konstateret. Korets Nordvindue staar indvendig bevaret som Niche (116 x 53 cm). Skibet har oprindeligt haft to Vinduer i hver af Sidemurene; men heraf er kun Nordsidens vestlige bevaret som indvendig Niche, øst for Døren (indv. 101 x 63 cm); Saalbænken er mindre skraa end i Koret. Ogsaa Vinduerne er sat af almindelige Marksten, enkelte let tilhuggede. Korbuen er oprindeligt, ret smal og høj, men senere afpudset og nu uden Kragsten; dens Buetop ligger 3,75 m over Kirkegulvet. Korrundingen har et oprindeligt, foroven utilgængeligt Halvkuppelhvælv, hvorimod der ingen Spor er af Korets og Skibets oprindelige, flade Loft. Begge Skibets Gavle er bevaret, den østre er paa Ydersiden af betydelig større Sten end ellers ses i de romanske Mure.

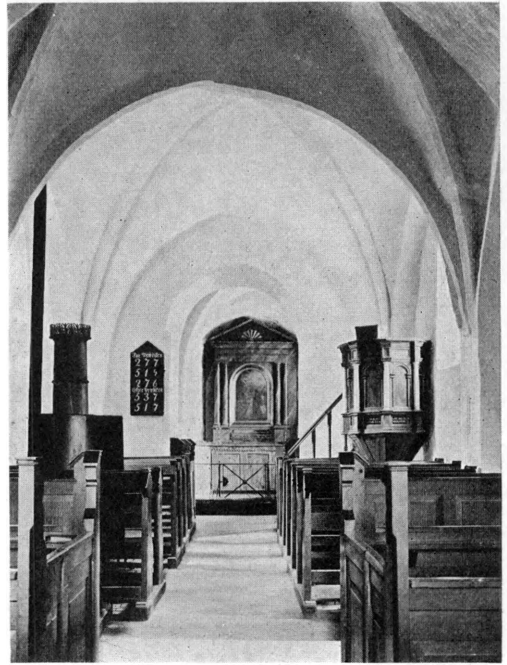
Gotiske Omdannelser og Udvidelser. I Slutningen af Middelalderen er Kor og Skib blevet overhvalvede og de tre Tilbygninger er opført; Hvælvingerne og Taarnet og vistnok ogsaa Sydkapellet maa henføres til 1400'erne, Vaabenhuset til Begyndelsen af 1500'erne.

Koret har faaet et almindeligt sengotisk Krydshvælv uden Overribber. Vistnok først lidt senere end dette er Skibet blevet dækket af to Fag Krydshvælv med smalle (Kvartstens) Ribber, lille Topkvadrat og Overribber med Trinsten; Gjordbuen, der kun er Halvsten bred, løber sammen med Ribberne af paa en lille afrundet Konsolsten i den ufalsede Hvælvingspille. Ved samme Tid forhøjedes Murene og fik en dobbelt Retkantgesims, ældre end Tværbygningerne, ligesom Korets Gavlfelt ommuredes med Munkesten og fik fem Høj-

M. M. 1914

Fig. 3. Bromme. Vaabenhus. (S. 382).

M. M. 1914

Fig. 4. Bromme. Indre, set mod Øst.

blændinger, den midterste smallest; de er nu afskaarne foroven (se Fig. 1), og Gavlen har nye, glatte Kamme. Skibets Østgavl fik paamuret ni Kamtakker uden Blændinger, og baade Kor og Skib fik større, fladbuede, falsede Vinduer, der nu er omdannede.

De tre middelalderlige Tilbygninger er alle opført af Munkesten paa Kampestenssyld, der i de to Tværbygninger ogsaa springer frem inde i Rummene. *Taarnet* er antagelig enten samtidigt med eller ældre end Skibets Hvælv, idet dets Østmur er opført direkte paa Skibets gamle, uforandrede Vestgavl. Det er lavt, mod Sædvane kun paa to Stokværk. Taarnrummet, der dækkes af et samtidigt Krydshvælv med Skjoldbue mod Skibet og Overribber med Trinsten, har spids Taarnbue og til de andre Sider store, spidse Spareblændinger. Det spidsbuede Vestvindue er udvidet; den bevarede udvendige Fals stammer sikkert fra en Blænding udenom et mindre Vindue. I Nordmurens Mellemstokværk sidder lige over Hvælvet en oprindelig, fladbuet Dør i spidsbuet Spejl (indvendig en gammel Stabel), hvortil en Stige eller Fritrappe oprindelig maa have ført op. Klokkestokværket har mod hvert Verdenshjørne to spidsbuede Glamhuller i en fælles, fladbuet Blænding, enkelte omdannede, og de østre tilmurede. Radialt stillede Bomhuller til Hængestillads findes baade under og over Glamhullerne. Gavlene har syv Kamtakker og syv spidse Højblændinger, den midterste meget smal (sml. Korgavlen).

Yngre end Taarnet er de to Tilbygninger paa Skibets Sider. Det store *Syd-kapel* har under Gesimserne en svagt udkragende Trappefrise; det spidsbuede Sydvindue og den glatte Gavl derover er nymurede med smaa Sten. Vinduet har oprindelig været fladbuet og sidder indvendig i en fladbuet Blænding, medens de to Sidemure hver har en spidsbuet Blænding (den vestre nu udmuret). Rummet forbindes med Skibet ved en spidsbuet Arkade og dækkes af en Krydshvælving af almindelig sengotisk Karakter, med Skjoldbue mod Skibet og Overribber med Trinsten. Den er paa Oversiden mindre indskaaren end Kirkens øvrige Hvælvinger.

Vaabenhuset (Fig. 3), der som nævnt er den yngste Tilbygning (1500—1525), har i Gavlen en rundbuet, udvidet Dør i et oprindeligt, spidsbuet Spejl, og paa Siderne af denne spores under Overhvidtningen to firkantede Felter, murede i Fletværksmønster. Øst for Døren sidder desuden udvendig en lille, fladbuet Niche. Gavlen har syv Kamtakker og en udpræget sentmiddelalderlig Blændingsdekoration: under Kammene er Retkantsblændinger, tvedelte af en helt gennemløbende Stav eller en kort Hængestav; midt i Gavlen ganske flade Blændinger, tre runde paa Rad og over dem en firkantet; over Døren et lille Blændingskors. Væggene har hver tre fladbuede Sparenicher, i den ene et nymuret Vindue. Skibets Norddør er samtidig ommuret og gjort fladbuet, mod Skibet med bred Fals; om Dørfløjen sml. S. 384. I det flade Loft, der dækker Vaabenhuset, er to af Bjælkerne af Eg og vistnok oprindelige, med Affasninger og Indsnit, der danner diamantkvaderagtige Figurer.

I nyere Tid har man foran Taarnets Overdør, som ved denne Lejlighed omdannedes og forlængedes nedad, opført et uanseligt *Trappehus* af Egebindingsværk med gule Sten. I Korrummets Vesthjørner er fladbuede, nyt afpudsede og formodentlig ogsaa fra ny Tid (17—1800'erne) stammende Nicher til Præste- og Degnestol; ved deres Anbringelse borthuggedes Hvælvingspillerne, og under Ribberne indmuredes to 13 cm tykke, trekantede Egeplanker; under den nordre Ribbe er yderligere indskudt en lille Konsol af Kridtsten. Paa lignende Maade er Hvælvingspillen i Skibets nordvestre Hjørne borthugget. Kirken har i 1800'erne faaet nye Vinduer.

Alle Kirkens Tagværker er gamle, af Eg, men dog for største Delen omsat og udbedret med Fyr; i Skib og Kor et enkelt, de andre Steder to Lag Hanebaand. Sydkapellets Tagværk er af Dragerstolstype.

Kirken staar hvidtet og tækket med Vingetegl, Kamtakkerne for største Delen med Munketegl.

INVENTAR

Alterbordet udfylder vistnok helt den meget lille Apsis, men er ikke undersøgt, da det dækkes dels af en Tilmuring dels af et *Alterbordspanel*. Panelet

M. M. 1915

M. M. 1915

Fig. 5—6. Bromme. Fontefod af gotlandsk Kalksten med senere Malmgryde. (S. 383).

af Fyr, har oprindelig haft fire firkantede Fyldinger; paa Gesimsen er malet Aarstallet 1613. Den brogede Staffering (i Fyldingerne Portaler omkring Vaser med Blomster) paa tynd Kridering er for Størstedelen afskallet.

†»Alter Skamlen har dette udhugget 16 — V. I. S. K. P. D. — 82« (nævnt 1758).

Altertavlen er et Maleri, Illustration til Matth. 18,1 (»den største i Himmeriges Rige«) sign. Lucie Marie 1845 (Fru Ingemann); samtidig Ramme med malet Skriftsted (Matth. 18,1)

†*Altertavle*, nævnt 1758, var opsat af Chr. Mac Alpin [1593]. Det todelte Storstykke havde Indstiftelses-Ordene paa Latin og Dansk; i Fodstykkets Felter var Mac Alpins Vaaben og »det selvsamme i alt, som der staar til Overskrift paa Munke-Bjærgbys Alter« (sml. S. 374); paa Søjlepostamentene var [malet] en Vinranke og Navnene paa Præsten Chr. Jespersen og Kirkeværgerne: Niels Eskisen og Niels Andersen. I Topstykket var [senere malet?] »Frelseren i et Lams Skikkelse bærende Verdens Synder«.

Altersølv. Kalk af kbh. Prøvesølv 1706, 14,6 cm høj, med rund, buklet Fod, lille rund Knop med 2x6 svagt fremtrædende Blade, pokalformet Kumme med Spejlmonogram J E F R⁷. Mestermærke for Claus Lauritzen Lave (Olrik Nr. 93). *Disk* med samme Monogram og Stempler.

Alterstager fra o. 1600, 32 cm høje, med profilerede Skafter.

Alterskranke af Smedejern med Messingkugler fra o. 1800—25.

Font (Fig. 5—6), af gotlandsk Kalksten, fra o. 1300, hvis Kumme i den senere

Middelalder er blevet ødelagt og erstattet af den nuværende *Fontegryde* af Malm. Gryden, 64 cm i Tvm., har en flad, svagt hvælvet Bund uden Ben, og paa Siden et Kors af Fletværk (Fig. 6). Ved Siden af dette ses et Støbermærke (se Oversigt. Metalarbejder). Fonten blev i 1915 rensat for senere paaførte Puds-lag. En lignende Fontegryde findes i Osted (Voldborg Hrd., Københavns Amt).

Fad, af Nürnbergerarbejde fra o. 1600, 35,2 cm i Tvm., med Syndefaldet, omgivet af en nu helt udslidt Minuskel-Ring; paa Kanten indstemplede Liljer og Korsblomstfrise.

†*Korbuekrucifiks*, »slet udarbejdet i Træ«, hang 1758 over Korbuen »uden nogen Paaskrift«.

Prædikestol (sml. Fig. 4) i Høj-Renaissance fra o. 1600, nu i Skibets Nord-østhjørne. De fem Fag adskilles ved toskanske Søjler, bag hvilke der er Flad-snit, og har i Storfelterne portalformet Ramværk med halvrunde Bueslag. Stolen er i ny Tid blevet brunmalet, men af en Staffering fra 1636 (Aarstallet er malet i et af Fagene) er bevaret Portalfelternes Billeder af Evangelisterne og Kristus med Verdenskuglen, alle med nyere Underskrifter. Nyforgylt er ogsaa det latinske Skriftsted (Es. 40,8) i de øvre Smalfelter og de latinske Skriftsteder: (Colo 2, Psalme 118, Joh. 14, Joh. 10) i de nedre Smalfelter. Paa Postamenterne stod (1758) Præstens og Kirkeværgernes Bogstaver: H N S K V, H I C S, I M K V. Ny Stolpe og Underbaldakin.

Stoleværket er nyt, egetræsmalet.

†*Pulpitur*, nævnt 1758.

To enkle *Pengeblokke*, antagelig fra 1700- og 1800'erne, er nu henlagt paa Vaabenhusloftet.

Dørfløj (Fig. 7), sengotisk, i Skibets Norddor, dannet af seks Egefjæle, paa Bagsiden dækket af nyere Fyrreklædning. Forsiden har, foruden de to Gang-jern, paa Midten et rundt Beslag, i hvilket et Kors med kløftede Ender, alt med smaa indhuggede Ringe langs Kanterne.

Klokker. 1. 1558. Versaler under simpel Liljefrise: »Si deus pro nobis quis contra nos verbum domini manet in eternum. Initium sapientiea(!) timor domini bløf ieg støbt af Laris Massen y Kiøbenhavn ten menige Rove (?) Sogne mend til Nøt og Gafn Anno Domini MDLVIII (»Hvis Gud er for os, hvem kan da være mod os. Guds Ord bliver i Evighed. Guds frygt er Visdoms Begyn-delse«). Tvm. 85 cm.

2. »Støbt af J. C. & H. Gamst Kiøbenhavn 1818. Bekostet til Brumme Kirke af Kammerherre 14. B. G. Juel«.

Den lille †Klokke havde (1758) Indskriften: »Her Olef Petersen. Knut lensen. lens Knusen. Is godt mit juns, woh kan wedder juns, wer godt vortruuet De hat . . . Michel Westfal 1587«.

En †Klokke blev afgivet ved Klokkeskatten 1528.

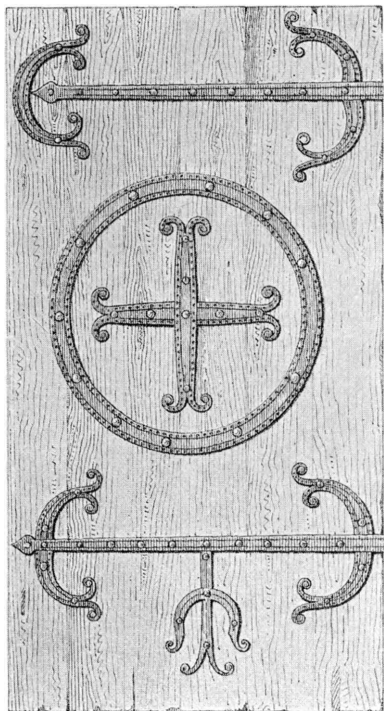

Fig. 7. Bromme. Dørfloj. (S. 384).
Tegnet af H. Storck 1875.

Fig. 8. Bromme. Gravsten 1661.
(S. 385).

M. M. 1914

GRAVMINDER

1) 1661 (Fig. 8). Figursten over Hans Jensøn Riber, Raadmand »her i Slagelse«, død 10. Juli 1656, 68 Aar gl., med sine Hustruer Johanne Christopherz Daater, død 2. Dec. (Aarstallet mangler) 50 Aar gl., og Jørgen Michelson, forrige Kgl. Maj. Ridefoged paa Anderschov og Handelsmand i Slagelse, død □ og salig Hustru Sara Jacobsdaater, død 23. Dec. 1660, 45 Aar gl. Randskrift med Versaler. I de øvre Hjørner ottekantede Rammer med Relieffer af Haab og Tro og mellem dem to runde Medailloner med Halvfigurer af Raadmanden og hans første Hustru, hvortil hører et nedenfor anbragt Skjold med Bogstaverne H R I C D. Stenens Hovedfelt har tinder et dobbelt Bueslag to Helfigurer af Ridefogeden og hans Hustru, mellem hvilke et lille Krucifiks, ved hvis Fod et andet Skjold med sammenskrevet I M S S 1661. Rød Kalksten, 207 x 145 cm, indsat i Sydkapellets Vestvæg. Sml. Slagelse S. Peders Kirke S. 231, 233.

Kancelliraadinde Brüggeman til Skaftelvggaard var (iflg. Præsteindberetningen 1758) begravet i Kirken.

KILDER OG HENVISNINGER

Kaldsbog 1738—1866 (LA). — Præsteindberetninger 1758 (Kall. 4to 371; Kgl. Bibl.), 1772 (NM). — Museumsindberetninger af J. B. Løffler 1882, C. M. Smidt og M. Mackeprang 1914. Revideret af P. N. og V. H. 1933.

¹ Kanc. Brevbøger 27. Jan. 1574. ² Landsbyen blev af Esbern Snare skænket til Sorø Kloster. S. R. D. VII, 119, IV, 468, 470, 473. ³ Kronens Skøder II, 640 f.
⁴ Optegnelser i Dansk Folkemindesamling. Om Sten kastede efter Kirken, se Aug. F. Schmidt: Danmarks Kæmpesten. 1932. S. 151. ⁶ I. M. Boberg: Aarb. f. Sorø Amt 1934, S. 27 f. ⁷ I Præsteindberetningen 1758 tydet som Oberst F. C. v. Rampes Navn.

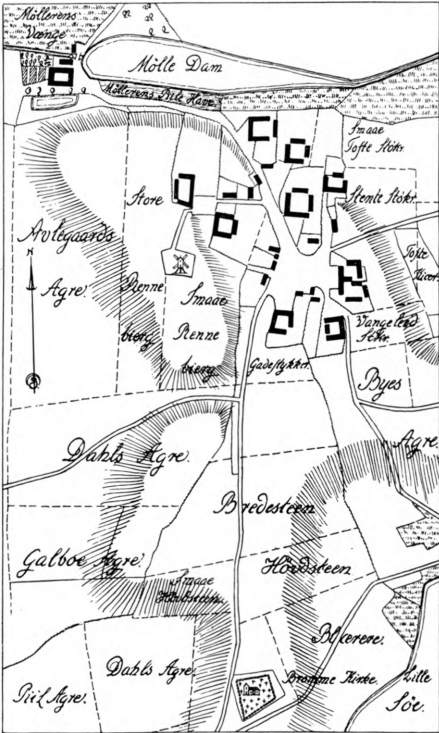

Fig. 9. Bromme 1788.